

RÉGI MAGYAR MEGFIGYELÉSEK.

381. *A pestis.* a) A' pestis, mellynek fészke Egyiptomban, 's Arabiában vagyon, hajdan előntötte Európát számos ragadványokban, és még most is pusztítja Európai Török országot; de 1715-től fogva, midőn Norinbergában, Bétsben, és Regensburgban dühösködött, nem mutatta magát Német országban, 1720-dik óta Franciaországban, és kétségkívül egy szoros contumácia ezen világ-résztől egészen eltávozathatná, mellybe még a' mi századunkban is több ízben próbált bérontani, midőn 1815-ben Pétervárig, 1820-ban a' Baleári szigetekre, 1814, és 1828-ban Brassóba béferkezett volt. (Hasznos Mulatságok 1830. Második félesztendő 369—70. l.)

b) Az már igaz, 's több rendbéli hosszas tapasztalásokkal megerősített valóság, hogy ha a' Pestis közvetlenül Afrikából Európába bétsúzott, nem húz olyan veszedelmet maga után, mint mikor Egyiptomból Syriába, onnan Kis Ázsián keresztül Európába; mért akkor nem tsak végzetlenül nagyobb 's tartósabb természetűvé, és szélesebb kiterjedésű ragadó nyavalyává válik, hanem kórsága által még a' levegő hathatóságának és mineműségének tulajdonságát is megváltoztatja, 's egészségtelenné teszi. Ki szokott ütni közönségesen Majus, Junius, Julius, és Augustus hónapjaiban; September, October, November és Decemberben pedig új erőre kap. Éppen olyan következése volt azon pestisnek, melly 1815-dikben Kis Asia tartományait meg lepte, és Török Európát is meglátogatta, hol ezen 4 esztendő k elforgása alatt dühössége által azon tartományok' lakóainak egy harmad részét, vagy talán felét is elragadta. (U. o. 1828 évfolyam. Második félesztendő 282—283 l.)

382. *A' Pestis' ismertető jegyei.* A' betegek, és a' holt-testeken e' következő jegyekről lehet megismérni a' Pestis nyavalyáját: 1-ször. Az olyan beteg, kinek nyavalyás emberekkel, tisztátalan ruha-darabokkal, vagy portéákkal vala foglalatosága,

legelsőben érez hideglelési borzadást, melyet forróság követ, mellette a' feje kábúlt, az ember félénk, szomorú, bátortalan, a' testi erejét elveszti; 2-szor. A' negyednapos beteg' bőrén, valamint a' holt testeken is, tapasztalni lehet e' következő jegyeket: a) petetseket, mellyek kékesek, setétveresek, kerekdedek, egy lentse nagyságuk, és majdnem számtalanok; b) a' pestis-nyavalya a' bőr alatt lévő kerék, és egy paszuj nagyságú daganattal kezdődik, melly először egy galamb-tojás, azután pedig egy tyuk-tojás nagyságú lesz, ezen daganat az ember' nyakán a' két fül alatt támad, úgy nem különben a' vállak közt, a' szeméremtest körül, vagy pedig mind a' két czombon szokott kiütni, 's ekkor az előhozott test részek nagy szorongatásban vannak, egy szokatlan szúró 's keresztül ható éles fájdalomtól gyötörtetvén; a' daganat szembetűnőképpen nagyobbodik. A' pestis' ezen leírását sinor mértékül vévén, kiki meggyőződhetik arról, hogy ha a beteg ezen négy nap leforgása alatt a' mondott változásokat e'kképpen nem tapasztalta, nem a' pestisben, hanem más nyavalyában szenved, következőképpen, hogy ha valaki, betegségének ötödik napján hal meg, bizonyosan olyan betegségben halt meg, melly a' pestissel semmi egybekötésben nem volt; c) a' karbunkulusokról az ember könnyen megismerheti ezen ostort a' bőr' némelly meg-tüzesedett foltjairól, mellyek egy batka nagyságuk, ezeken a' foltokon lát az ember egy kis vizes hólyagot, melly 12 óra alatt elpattan, 's helyében egy kis fekete folt marad, mellynek köre veres; de többnyire egy fekete 's keményebb folt jelenik-meg, a' mellynek hasonlóul veresek a' szélei, és ez idővel fekete lesz. A' mondott karbunkulus résszerént tsak egy, résszerént a' test minden részeit többen lelik meg; 3-szor meglehet a' pestist esmérni a' hirtelen való elterjedéséről, nyilván való elragadásáról, mert illyen alkalmatossággal egy familiából, egy házból, egy szomszédságból több személyek ugyan

egy nyavalyában, 's a' fent határozott idő alatt kihalhatnak. (U. o. 1828. évfolyam. Második félesztendő 367—368 l.)

383. *A' Pestis ellen.* Még most is azon vélekedésben vannak az emberek, hogy a' Pestis ellen csak az által védelmezheti magát az ember, ha a' nyavalyásoktól elválva vagyon, ha magát az érdekléstől óvja: de 1812-iktől fogva, midőn a' Pestis Konstantinápolyban nagyon dühösködött, az Európai Keresztények más szerrel élnek az ellen; t. i. gummival békent selyemruhát vesznek fel, 's azzal magokat tetőtől fogva talpig bétakarják. Ezen óvásbeli eszköz még mindig foganatos volt. Úgy látszik tehát, hogy a' Pestis olyan, mint az electrumi, vagy mánesi folyam, 's úgy szokott béhatni a' testbe. (U. o. 316 l.)

384. *A' Pestis ellen való rendelések.* Midőn 1813-dik esztendei November hónapjában a' veszedelmes Pestis szinte Brassóban kiütött, 's uralkodni kezdett, annak megfőjtására az Erdélyi egészségre ügyelő Comissio által e' következők rendelés javasoltatott, mely most is parancsoltatik:

1-ször. Minden ember az idegenekkel, esmeretlenekkel, de kivált gyanús személyekkel való társalkodást, a' mennyre lehet, kerülje-el, főképp' ha bizonyosan tudja, hogy azok olyan tájékról jöttek, a' hol ezen ragadós nyavalya kegyetlenkedik.

2-szor. Minthogy tagadhatatlan, és a' hosszas tapasztalás által számtalanszor bé is van bizonyítva, hogy a' pestis nem csak emberek által, hanem többnyire ruha-darabok, portékák, és rongyok által hozattatott bé ezen tartományba; óvja tehát kiki magát az ollyas viselt ruhák' megvisszárlásától, melyekről nem bizonyos, ki' testén voltak, és leginkább olyan kendők, vagy egyéb apró ruha-darabok felvételétől, melyek gyakran az utzákon találhatnak.

3-szor. Minden ember azon igyekezzék, hogy a pestis idejében nem csak a' házát, hanem a' ruháit is legnagyobb tisztaságban tartsa. Erre való nézve szükséges a' szobákat gyakrabban kisépenni, a' benne lévő holmit szorgalmasan kiporozni; 's mindent tisztán tartani. Szükséges azon kívül több izben lágy-meleg víz, 's szappan-fördőt venni, a' fejér-neműt gyakran megváltoztatni, a' posztó, vagy egyéb materiából való ruhát minden nap kiverni, kiporozni, és kikefélni; kezét, képét napjában egynéhányszor eczet-

tel megmosni, úgy mindazonáltal, hogy ezen erős folyadék a' szemébe ne menjen.

4-szer. Az evésben, ivásban a' legnagyobb mértékletességet kell tartani, mivel a' pestis' származásának fő okai többnyire ezek szoktak lenni. Különös étkeket, vagy italokat itten ajánlani nem lehet ugyan; de legjobb ollyan étkekkel 's italokkal élni, melyekhez kiki hozzá szokott, és a' mellyek az ember' egészségére váltak. Azomban a' disznó-hús evést, és a' szalonnázást nem árt szorosabb határok közé venni, leginkább pedig az ollyas étkekkel fel kell hagyni, melyek a' gyomor terhelésére vannak.

5-ször. Tartóztassa magát ilyenkor az ember minden vágyódásoktól, indulatoktól, u. m. a' haragtól, bosszúságtól, komorságtól, félelemtől, 's a' t. mert ezek igen ártalmások; ellenben a' vidámság, megelégedés és az Isteni gondviselésben való bizodalom fellelte javasoltatik.

6-szor. Az öltözetet az idő járásához, 's változásaihoz kell alkalmaztatni, innen a' testet mind a' meghűtéstől, mind pedig a' nagy forróságtól őrizni kell.

7-szer. Gyakran kell az ablakokat kinyitani, és a' szobákat kiszellőztetni, arra ügyelvén, hogy a' levegő menetele (ductus aëris) ne érje az embert. A' szobákat többször napjában fenyő-maggal, vagy fenyő-fa-forgáttal, vagy, a' mi legjobb, egy ollyan porral kell kifűstölni, mellynek egy része kén, egy része salétrom, és 12 része öszvetört fenyő mag, és szinte annyi réz korpá is légyen.

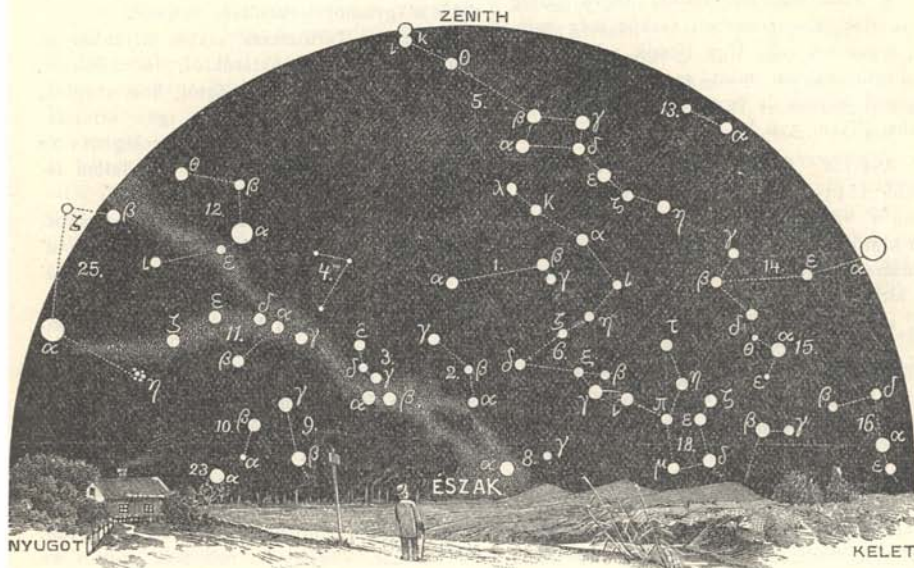
8-szor. Végtere ha már csak ugyan az ember abban a' vélekedésben vagyon, hogy félig meddig ezen súlyos betegségnek ki volna téve; eszve minekelötte lefeküdné, egész testét fa-olajjal meg kell kengetni, melly e' következőképpen esik meg: egy findzsiában fa-olajat kell meleg vízbe tenni azért, hogy az olaj megmelegedjék; és minekutána az ember levetkezett volna, egy spongyiát a' meleg olajba bé kell mártani, 's azzal egész testét egymásután békenni, reá egybe meleg inget felhuzni, és tüstént az ágyba lefeküdni, melly alkalmatlansággal az ember többnyire izzadni szokott, főképpen ha egy pár findzsia théat utána ivott. Ehez kevés olajat kell venni, és a' testet vele egymásután hamar kenni, ne hogy valami meghűtés következék, melly közönségesen ártalmas szokott lenni. (U. o. 1828 évf. Második félesztendő 343—345. l.)

Közli LENGYEL BÁLINT.

A CSILLAGOS ÉG.

Bolygók: *Merkur* április 2-ikán felső együttállásban van a Nappal; azelőtt hajnalcsillag, azután alkonyicsillag, a látásra mindkét esetben kedvezőtlen körülmények között; a *Vízöntő* csillagzat keleti részéből a *Halakkon* át egészen a *Kos* csillagkép középig jut el a márczius 15-ikétől április közepéig terjedő hónap alatt. — *Vénus* rohamosan a *Naphoz* közeledő alkonyicsillag; márczius 23-ikán legnagyobb fényében ragyog, ápri-

lis 7-ikétől fogva retrográd, s e miatt csak a *Kos* csillagkép keleti részében vesztegel. — *Mars* az *Ikrek* nyugoti részét járja be; reggeli 2 óra körül nyugszik. Márczius 18-ikán negyedfényben áll a Nappal; április 9-ikén elfödi a *Hold*. — *Jupiter* a *Regulustól* keletre lassú retrográd mozgásban van; reggeli fél 5^h körül nyugszik. — *Saturnus* és *Uranus* retrográdok; mindkettő esti fél 11 óra körül kel és β *Scorpii* közvetlen szom-

A csillagos ég északi fele április 1-én Budapesten este 8 óraker.

1. Ursa minor; 2. Cepheus; 3. Cassiopeia; 4. Camelopardalis; 5. Ursa maior; 6. Draco;
7. Lyra; 8. Cygnus; 9. Andromeda; 10. Triangulum; 11. Perseus; 12. Auriga; 13. Canes venatici;
14. Bootes; 15. Corona (borealis); 16. Serpens; 17. Ophiuchus; 18. Hercules;
19. Aquila; 20. Delphinus; 21. Pegasus; 22. Pisces; 23. Aries; 24. Cetus.

szédságában tartózkodik; Saturnus vele elég szoros kettős csillagot képez; Uranus kissé nyugotra áll.

Tünemények: Márczius 17-ikén r. 5^h-kor a *Jupiter* együttállásban a *Hold*dal. — 20-ikán d. e. 9^h 9m-kor a *Nap* a *Kos* jegyébe lép és kezdetét veszi a tavasz. — 23-ikán éjfélt után 1^h-kor az *Uranus*, majd négy órával később a *Saturnus* együttállásban a *Hold*dal. — 23-ikán reggel 8^h-kor a *Vénus* eléri legnagyobb fényességét; ilyenkor élesebb szem nappal is láthatja. Ugyanaznap d. u. 3^h-kor α *Scorpii* együttállása a *Hold*dal, és

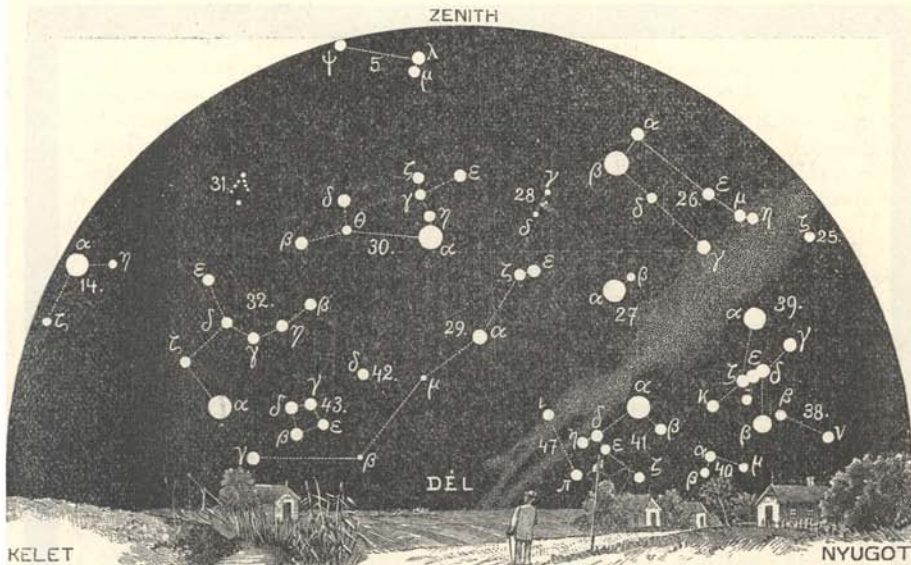
elfödése. — 24-ikén e. 8^h 22m-kor a β *Persei* (*Algol*) változó fényű csillag minimumfénye. — Április 2-ikán r. 4^h-kor a *Merkur* felső együttállásban a *Nappal*; láthatatlan. Ugyanaznap d. e. 11^h óraker a *Merkur* a *Hold*dal együttáll, mely állás azonban a *Nap* közelsége miatt nem észlelhető. — 5-ikén éjfélt után 1 óraker a *Vénus* együttállásban a *Hold*dal. — 7-ikén e. 6 óraker a *Neptunus* együttállásban a *Hold*dal. — 8-ikán r. 4^h 26m-kor az *Algol* változó fényű csillag minimumfénye. — 9-ikén d. e. 10^h-kor a *Mars* együttállása a *Hold*dal, és fődése. —

10-ikén este 8^h 14^m 56^s-kor a Jupiter III. holdjának fogyatkozása, belépés, és kevés utána, e. 11^h 36^m 32^s-kor ugyanezen hold kilépése a bolygó árnyékkúpjából. — 13-ikán délben a Jupiter együttállásban a Holddal. Ugyanezen e. 10^h 4^m-kor az Algol változó fényű csillag minimális fényében van.

Április 9-ike és 11-ike között a Föld tekintélyes hullócsillagrajon halad át; az egyes hullócsillagok különösen a Lant csillagzatából látszanak kisugározni, noha a rajnak más kisugárzási pontja is van. Másnap, 12-ikén

egy másik, az előbbtől különböző raj jelenkezik, melynek sugárzási pontja szintén a Lyra csillagzatában van.

Ujdánságok: A jelen évben három gyenge üstökös visszatérése várható: az egyiket Spitaler fedezte fel 1890 november 17-ikén Bécsben; a második a d'Arrest-féle üstökös, melyet Lipcsében, 1851 június 27-ikén láttak először; a harmadik a Tempel-féle, melyet 1869 november óta ismerünk. Az első kettőnek közel 6¹/₂ évnnyi, az utóbbinak csak 5¹/₂ évnnyi a keringési ideje. Ugyancsak 6¹/₂ év alatt végzi kerin-

A csillagos ég déli fele április 1-én Budapesten este 8 óraker.

25. Taurus; 26. Gemini; 27. Canis minor; 28. Cancer; 29. Hydra; 30. Leo; 31. Coma Berenices; 32. Virgo; 33. Libra; 34. Scorpius; 35. Sagittarius; 36. Capricornus; 37. Aquarius; 38. Eridanus; 39. Orion; 40. Lepus; 41. Canis maior; 42. Crater; 43. Corvus; 44. Lupus; 45. Piscis austrius; 46. Columba; 47. Argo; 48. Centaurus.

gését a Nap körül a legutóbb, 1896 december 9-ikén Perrine fölfedezte üstökös is, úgy hogy mind a négy égi test a »Jupiter családdhoz« tartozik, azaz azon égi testek sorába, melyeket Jupiter vonzása honosított meg a Nap rendszerében.

Ceraski tanár ezüstözött homorú tükrök segítségével felfogván a Nap sugarait, a tükrök gyújtópontjában 3500⁰ C. hőmérsékletet tudott előidézni; a Nap látszólagos átmérőjével egyenlő terjedelmű elektromos fényív csak kerek 100⁰ C.-t adott. Innen is megbecsülhetni azt az óriási hőmérséklet-

különbséget, mely a Nap és leghatalmasabb mesterséges hőforrásunk között van.

A b n e y kapitány, a napspektrum vörösöntúli láthatatlan részeinek híres kutatója, ismét érdekes kísérletet tett, a mennyiben a csillagos ég által való megvilágítást összehasonlította a Hold megvilágításával. Kísérletei és mérései eredményeül azt találja, hogy a zenitben álló Hold előidézte világítás 0.308 normális gyertyaéval ér fel egy angol láb távolságban, az összes csillagok pedig a vízintesen fekvő lapot csak 0.0015 normális gyertya fényével világítják meg

ugyanezen távolságból. Ha az összes csillagokat a zenitben képzeljük, akkor a megvilágítás 0.006 normális gyertyával ér fel, tehát az állócsillagok szolgáltatja megvilágítás a tele Holdénak mintegy kétszázadrészét teszi.

Lo well, a Marsnak szorgalmas kutatója, azt az észrevételt tette, hogy a Mars

északsarki jégfoltján sötét hasadás keletkezett. Hasonló folyamatot észleltek a déli folton 1892-ben és 1894-ben is, midőn ez gyorsan leolvadt. Ugy látszott, mintha magas hegyek közé szorított hosszú völgy szabaddult volna meg legelőször hó- és jégtakarójától.

K. R.

TÁRSULATI ÜGYEK.

A Királyi Magyar Természettudományi Társulat elnöksége a Választmány nevében mély fájdalommal jelenti, hogy

DR. JURÁNYI LAJOS,

a budapesti tudomány-egyetemen a növénytan rendes tanára, a M. Tud. Akadémia rendes tagja, Társulatunk választmányi és alapító tagja 1897. évi februárius 27-ikén, 60 éves korában elhunyt.

Társulatunkba 1862-ben lépett be, s már 1871-ben ott találjuk nevét a választmány munkás tagjai sorában. Elnöke volt Társulatunk botanikai szakosztályának, s mint a modern botanika képviselője Társulatunk érdekeit mindig szívén hordozta.

ÁLDOTT LEGYEN EMLÉKE!

Választmányi ülés 1897 februárius 17-ikén.

Elnök: Szily Kálmán.

Jegyző: Csopely László.

Jelen vannak: Borbás Vincze, Csapodi István, Entz Géza, Fröhlich Izidor, Herman Ottó, Horváth Géza, Ilosvay Lajos, Klein Gyula, Klug Nándor, Koch Antal, Madarász Gyula, Pethő Gyula, Schmidt Sándor, Schuller Alajos, Semsey Andor, Wartha Vincze és Wittmann Ferencz választmányi tagok; Lengyel István pénztárnok, Ráth Arnold könyvtárnok, Paszlavszky József első és Melczér Gusztáv másodtitkár.

Az elnök üdvözlí a választmányt, bemutatja a közgyűlés választási jegyzőkönyvét és ismerteti a választás eredményét.

Paszlavszky József első titkár köszönetet mond a választmánynak a beléje vetett bizalomért, igyekezni fog annak lelkiismeretes munkával megfelelni és kéri a választmánynak, valamint a tisztikarnak támogatását. — A választmány éljenzéssel üdvözli az első titkárt.

Az elnök bemutatja Konkoly Miklós-nak hozzá intézett levelét, melyben a választmányból való kilépését jelenti — a mit a választmány sajnálattal tudomásul vesz és a megüresedett helyre Kövesligethy Radó egyet. rendk. tanárt hívja be, mint a ki a mult közgyűlésen aránylag legtöbb szavazatot kapott.

Az első titkár sajnálattal jelenti, hogy Entz Géza tudományos elfoglaltsága miatt